

Ущатовська І. В., канд. філол. наук

ORCID ID: 0000-0001-9746-5581,

Нехаєнко Є. В., студ.

Сумський державний університет, м. Суми

ФЕНОМЕН НАРАТИВУ ВІД ОБМЕЖЕНОЇ ТРЕТЬОЇ ОСОБИ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Запропоновано дослідження наративу від обмеженої третьої особи – особливого явища в сучасному літературознавстві, яке наразі посідає чільне місце на ринку художньої літератури. Запропоновано класифікацію наративів за типами перспектив, що дозволяє детально дослідити явище наративу від обмеженої третьої особи. На увагу заслуговують природа цього підходу до створення оповідей, його основоположні засади, варіації та художні штампи, якими він послуговується.

Ключові слова: *художня література, наратологія, оповідна перспектива, наратив від обмеженої третьої особи.*

Постановка проблеми. За численні роки свого існування англomовна література багато разів ставала піонером у використанні сюжетних і стилістичних прийомів, які навіть зараз помітно впливають на літературний ландшафт світу. Зокрема, можна визначити окрему галузь у літературознавстві, вивчення якої є необхідною для розуміння й написання творів і яка, на жаль, не є пріоритетною серед дослідників. Однак, наратологія продовжує існувати й розвиватися, її прийоми продовжують використовуватися. У запропонованій лінгвістичній розвідці здійснюється аналіз одного типу наративу – наративу від обмеженої третьої особи, розкрито особливості його застосування та еволюцію.

Актуальність дослідження. Розвинена класифікація наративів за типами перспектив дозволяє нам дослідити не лише явище наративу від обмеженої третьої особи, а й функціонал, яким воно послуговується, характерні риси його вияву та сюжетні тропи, які воно здатне доповнити і створити. Наратив від обмеженої третьої особи вже зараз продовжує свою еволюцію не лише

в письмовій, а й усній формі. Оскільки наразі не існує науково систематизованого погляду на це явище, то його дослідження є актуальним і доцільним.

Метою цього дослідження є розгляд явища наративу від обмеженої третьої особи в англomовній літературі: дослідження джерел його виникнення, опис характерних особливостей, окреслення поняттєвих меж і його застосування.

Аналіз останніх досліджень. Серед засновників наратології варто зазначити таких відомих дослідників, як І. Бехт [1], Г. Джеймс [12], П. Лаббок [15], О. Ткачук [3], Н. Фрідман [10] та ін. Завдяки великій кількості праць, присвячених темі наративу в літературі, сучасні письменники й поціновувачі літератури можуть аналізувати та переймати особливості стилю того чи іншого письменника, адже наратор – це не що інше, як «суб'єкт свідомості, який безпосередньо втілений у тексті і з яким має справу читач» [1, с. 214]. Наратор як головний об'єкт спостережень наратології є «голосом книги», головною характеристикою якого в теорії є його оповідна перспектива та настанови щодо дійових осіб твору.

Про наявність у наратора оповідної перспективи вперше заговорив Г. Джеймс в есе «Мистецтво роману» [13, с. 245]. Усвідомлення важливості і практичної користі зазначеного відкриття спонукало науковців до популяризації цього терміна (Ф. Штенцель [18], Ж. Жанетт [11]). Сучасні англomовні джерела визначають термін так: «Перспектива – одинина, множина – перспективи. Позиція, з якої спостерігають за чимось чи кимось; когнітивна перспектива або ставлення» [8, с. 956]. Попри революційність цього поняття у ХХ ст., воно відоме багатьом завдяки соціальній мережі ТікТок, тому можна вважати цілком логічною й органічною його інтеграцію в сучасні реалії.

У літературі оповідна перспектива може репрезентувати три позиції: наратора, персонажа та читача. Їхня взаємодія та поєднання утворює унікальні композиційні рішення. Осмислення цієї концепції визначило класифікації перспектив, серед яких варто виділити працю К. Брукса та І. Уоррена [6]. Ці дослідники виокремили чотири можливі типи наративу:

1. Автодієгетичний наратив – оповідач є водночас протагоністом.

2. Герой-спостерігач – наратор постає другорядним героєм оповіді.

3. Автор-спостерігач – розповідь ведеться зовні, оповідач не бере участі в подіях твору.

4. Усезнаючий автор – наратор не просто спостерігає дії героїв зовні, він володіє інформацією про їхні думки та почуття [6, с. 312].

Отже, ця класифікація спирається на встановлення особи, від якої ведеться оповідь та на когнітивний рівень сприйняття.

Також варто згадати есе Я. Лінтвельта [14, с. 156] «Про нарративну типологію: оповідна перспектива», де автор закладає основи сучасних поглядів на перспективу наратора, розширює та переосмислює варіації його ролі в тексті твору. Сплав ідей К. Брукса, І. Уоррена та Я. Лінтвельта дозволяє нам вивести універсальну класифікацію, в якій запропоновано поділ перспектив за трьома основними групами:

1. Наратив від першої особи, де оповідач є учасником подій. Характерною особливістю є застосування дейктичних елементів, що передбачають високу частоту використання займенників першої особи однини й множини, а саме «I/we» конструкцій. Оскільки наратор та герой є одним цілим, то його перспектива суттєво обмежена межами сприйняття персонажа.

2. Наратив від другої особи. Застосування передбачає найбільший ступінь занурення читача в наратив. Він легко впізнаваний завдяки тенденції до використання «you» конструкцій, що найчастіше перекладаються займенниками другої особи однини. Це все створює легкий ефект навіювання, що полегшує вхід до світу наративу, чим часто користуються розробники ігор.

3. Наратив від третьої особи – це різновид оповідної перспективи, який уособлює гетеродієгетичного наратора [3, с. 29], що визначає його пасивність як спостерігача подій. Характерною особливістю є використання «he/she» конструкцій. Цей тип перспективи можна назвати найбільш плідним [12, с. 454], із його поділом на підтипи: 1) об'єктно орієнтований наратив; 2) наратив від усезнаючої особи; 3) наратив від обмеженої особи.

Щодо підтипів наративу від третьої особи варто зазначити, що їхньою головною відмінністю є ступінь доступу до інформації. У цьому плані наратив від усезнаючої особи не скутий обмеженнями, такий тип наратора здатен проникнути в

будь-чий думки та розповіді про них читачеві [11, с. 123]. Об'єктно орієнтований наратор, навпаки, обмежений зусібч, йому доступний лише зовнішній бік подій, думки героїв для нього є таємницею. Компромісом між цими крайнощами є наратив від обмеженої особи.

Викладення основного матеріалу. Наратив від обмеженої третьої особи виділяється за характерними особливостями. Перш за все він належить до групи наративів від третьої особи, що передбачає використання наратором займенників третьої особи однини, завдяки чому його легко розпізнати. Цей прийом є чи не найбільш застосовуваним у світовій літературі. На перший погляд, наратив від третьої особи має створювати найбільшу перешкоду для асоціації себе з героями. М. О'Коннел довів, що цей прийом є таким же емпатично-ефективним, як і наратив від першої особи [16, с. 447], особливо якщо ми говоримо про наратив від обмеженої особи, який за своїми характеристиками однаково близький як третій, так і перший.

Найбільш спорідненим із наративом від обмеженої особи, безумовно, є наратив від усезнаючої. Його можна схарактеризувати як уособлення авторитету та впевненості, адже усезнаючий наратор володіє інформацією абсолютно про все, інша річ, що показує він лише певну частину знань. Разом із цим він не може втручатися в події оповіді, радше його роль – це надання забарвлення ситуаціям, які він описує. До арсеналу цього наратора входить:

1. Драматична іронія. Наратор посилює напруженість, розповідаючи читачеві про події чи думки героїв, які не відомі іншим.

2. Голос наратора може відрізнятись від загального тону оповіді. Наприклад: драматичний опис ситуації, яку герої сприйняли комічно.

3. Швидка зміна подій. Найголовніша перевага наративу від усезнаючої особи – це її динамічність, наратору не потрібно багато часу, щоб змінити одну подію новою, чи погляд одного персонажа на інший [10, с. 170].

Така мобільність та свобода наративу від усезнаючої особи робить її привабливою для письменників-початківців, таким чином наратив від обмеженої є більш вибагливим, оскільки наратору відоме лише те, що знає герой твору. Незважаючи на

таку різючу відмінність, ці два типи нарративу мають спільний підхід та розуміння ролі наратора в оповіді. Насамперед для них характерне те, що наратор – не дійова особа. Він може спостерігати, описувати, коментувати, проте не має безпосереднього впливу на фактичні події твору. Також варто зазначити, що ці типи нарації зближуються, коли оповідач обмеженої змінює героя та починає вести оповідь від іншого персонажа [9, с. 243]. Необачне застосування цього прийому може призвести до стилістичної невправності та легко зіпсувати розповідь цим перестрибуванням з героя до героя, адже руйнує близькість, що вже вибудувалась між читачем та персонажем.

Оповідь від обмеженої третьої особи відрізняється від усіх інших типів тим, що дозволяє повністю перейнятися близькістю з образом, збагнути світ через його очі та думки. З іншого боку, нарратив від обмеженої третьої особи надзвичайно подібний до нарративу від першої, у чому і криється таке щире та швидке співпереживання герою. Обидва оповідачі знають усе про свого персонажа: його перспективу, почуття, емоції, думки, як очевидні, так і потаємні. Проте арсенал прийомів у обмеженого наратора значно багатший, адже його фіксація на одній особі є доволі умовною. Цей тип оповідача може абсолютно довільно змінювати відстань, з якої він спостерігає за об'єктом. Відстань як основну характеристику перспективи описав О. Карт у книзі «Персонажі та оповідна перспектива» [7], у ній він завдяки аналогії з кіномистецтвом виділив три типи взаємодії наратора третьої особи та героя:

1. Глибоке занурення – це найкоротша відстань. Наратор буквально перебуває за плечем головного героя. Із цієї позиції оповідач говорить про думки, почуття та бажання, що розкриває для читача мотивацію персонажа.

2. Проникнення світла. Коротка дистанція в декілька років робить для читачів героя більш загадковим, оскільки лише деякі окремі думки стають доступними наратору. Цей простір потрібен для опису окремих подій, де дії є важливішими, ніж роздуми персонажа.

3. Панорама – відстань між героєм та оповідачем максимальна. Застосовується для опису експозиції, коли думки персонажа

ставали б лише завадою на шляху донесення сенсу, проте варто мати на увазі, що наратор може описати лише те, що бачить герої, що значно обмежує кут зору [7, с. 132].

Отже, наратив від обмеженої третьої особи є компромісом поміж наративами від першої та всезнаючої осіб. У ХІХ ст. цей тип оповіді є основним: спершу виходить друком роман Дж. Остін «Гордість і упередження», а згодом «Різдвяна пісня в прозі» Ч. Діккенса. Ці дві відомі роботи стали найуспішнішими зразками перших застосувань методу наративу від обмеженої третьої особи, проте не набули поширення.

Як стверджують дослідники, для нової культурної епохи постмодернізму «були потрібні свої герої та історії» [5, с. 332]. Саме в середині ХХ ст. знову виникає інтерес до наративу від обмеженої особи, і він стає одним із символів постмодернізму й до наших днів залишається одним із найбільш використовуваних підходів до нарації.

Наратив від обмеженої третьої особи набув чітко вираженої форми та сформував інструментарій, що дає змогу зрозуміти особливості його аналізу і застосування. Сучасний наробіток налічує п'ять найбільш поширених штампів:

1. Строкатість розповіді. Наратив від обмеженої третьої особи не може залишатися емоційно нейтральним, адже це «вбиває потенціал розкриття історії» [2, с. 165]. Знаючи думки головного героя, наратор може передати його ставлення до описаної ситуації за допомогою емоційно забарвленої лексики та тропів, які б підкреслювали настрої героя.

2. Розвиток персонажа. Це той випадок, коли зі сторони видно краще, адже певна відчуженість наратора дає читачеві змогу оцінити зміни в характері та поведінці героя [3, с. 124]. Оскільки наратив переважно зосереджений на одному персонажі, то це дає можливість простежити його еволюцію.

3. Таємниця чужих думок. Обмеження у вигляді знання думок лише одного учасника наративу допомагає створити максимальну напруженість. Розуміння чужих думок та почуттів – це корисна навичка в житті, тому розгадування емоцій та мотивів, уміло прописаних автором, може не лише викликати захоплення від читання, а й допомогти розвинути емоційний інтелект.

4. Припущення. Тасмниці породжують невизначеність, яку наратор може вдало перекрити припущеннями, які не обов'язково будуть вдалими. Таким чином напруженість досягає кульмінації у момент, коли думки героя починають гратися з припущеннями читача, заплутуючи його в хитромудрощах сюжету.

5. Зміна об'єкта спостереження. Наратив від обмеженої третьої особи також отримав можливість мати декілька героїв за якими слідкує наратор [17, с. 314]. Така мобільна перспектива, однак, не знімає обмежень, характерних для цього типу оповіді. Наратор фіксує лише одного персонажа, його думки та почуття. Зміна об'єкта наратором закономірно буде впливати на тон оповідача, тому вона не відбувається раптово, бо створить труднощі для розуміння написаного. Варто додати, що цей прийом не лише увиразнює оповідь, а й дає змогу розглянути одну подію з різних перспектив.

Гнучкість до адаптації штампів, характерних для інших типів нарації, робить наратив від обмеженої третьої особи новим явищем у сучасній літературі. Говорячи про сфери його застосування в літературі, варто звернути увагу на жанрове розмаїття: від любовної до воєнної прози. Однак найчастіше автори використовують його в детективах або оповідях з яскраво вираженою слідчою лінією, що розширює арсенал штампів, які вдалося накопичити за останнє століття [4, с. 223]. Найновішою жанровою нішею є фентезі, прикладом чого слугує Дж. Мартін із циклом книг «Пісня льоду та полум'я», який застосував наратив від обмеженої третьої особи як джерело інтриги та несподіванок.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, наратив від обмеженої третьої особи є головною тенденцією в розвитку літератури, яка наразі заповонила більшість жанрів художньої прози. Зародження цього типу нарації припадає на ХІХ ст., а початок розквіту – на ХХ ст., чому сприяло поширення постмодернізму. Методологічний інструментарій є абсолютно відкритим для комбінування, що є основою для численних експериментів, які дозволяють наративу продовжувати свою еволюцію. Завдяки цьому такий тип нарації є найпопулярнішим як серед письменників, так і читачів.

Завдяки взаємопроникності культур наратив від обмеженої третьої особи перестав бути явищем суто англомовної літератури, що зумовлює доцільність його подальших досліджень у таких аспектах, як перекладознавство та порівняльна лінгвістика.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бехта І. А.* (2004). Дискурс наратора в англомовній прозі: [монографія]. Київ : Грамота.
2. *Скорина Л. В.* (2013). Аналіз художнього твору: науковий посібник для гуманітарних служб (філологія, літературна творчість, журналістика). Тернопіль : Богдан.
3. *Ткачук О. М.* (2002). Наратологічний словник. Тернопіль : Астон.
4. *Bal M.* (1999). *Narratology. Introduction to the Theory of Narrative.* Toronto: University of Toronto Press.
5. *Booth W. C.* (1961). *The Theory of Fiction.* Chicago & London : The University of Chicago Press.
6. *Brooks P.* (1984). *Reading for the Plot: Design and Interaction in Narrative.* New York : A. A. Knopf.
7. *Card O.* (1988). *Characters and Viewpoint.* New York : Writer's Digest Books.
8. *Collins English Dictionary* (3rd ed.). (1991). London : CUP.
9. *Eco U.* (1979). *The Role of the Reader.* Bloomington : Indiana University Press.
10. *Fludernik M.* (2011). The Category of 'Person' in Fiction: You and We Narrative-Multiplicity and Indeterminacy of Reference. G. Olson and M. Fludernik (Ed.), (pp. 100–141). Berlin; New York : de Gruyter.
11. *Genette G.* (1988). *Narrative Discourse Revisited.* Oxford : Basil Blackwell.
12. *Jahn M.* (1997). Frames, Preferences, and the Reading of Third-Person Narratives: Towards a Cognitive Narratology (pp. 441–467). Durham : Duke University Press.
13. *James H.* (1972). *The Art of Fiction.* Lincoln : University of Nebraska Press.
14. *Lintvelt Ja.* (1981). *Essai de typologie narrative: Le point de vue.* Paris : Corti.
15. *Lubbock P.* (1965). *The Craft of Fiction.* London : Johnathan Cape.
16. *O'Connell M.* (2011). The Empathic Paradox. Third-Person Narration and John Banville's First-Person Narratives (pp. 427–447). Banville : Irish University Review.
17. *Richardson B.* (1994). I Etcetera: On the Poetics and Ideology of Multi-personed Narratives (pp. 312–328). Pennsylvania: Penn State University Press.
18. *Stanzel F. K.* (1984). *A Theory of Narrative.* Cambridge: CUP.

PHENOMENON OF THE NARRATIVE FROM A LIMITED THIRD PERSON IN FICTION

During the last centuries, modern English literature's methodology developed many techniques. Due to the work of numerous translators, we can evaluate the effectiveness of this toolkit. However, despite the prevalence and availability of research materials, some aspects remain unexplored. There is a completely underestimated branch, which is narratology.

Despite several similar features, studies prove that narrators can be different. The main characteristic to distinguish them is the point of view. It is worth noting that every narrative contains a combination of three points of view: narrator's, character's, and author's. Considering the role of the parameter in fiction, it possible to compare it with the conductor because it determines the rules according to which the work will be organized.

The purpose of the proposed research is to consider the phenomenon of narrative from a limited third person in English literature, in particular, to analyze the sources of its origin, a description of its characteristics, delineation of conceptual boundaries, and the analysis of its application.

A narrative from a third person is recognizable in the text. Its distinctive feature is represented with third-person pronouns. An advantage of this point of view is the ability to give more information to the reader about the outer world. It lies far beyond the perspective of the first person.

In the twentieth century, the narrative from a limited third person gained popularity. Its application implies that the narrator tells the story from the perspective of one character, unlike a narrative from an omniscient third person. This approach causes the effect of closeness, while not limited to the inner experiences of the character. Therefore, a limited third person is related not primarily to the omniscient person but also the first person.

Keywords: *fiction, narratology, point of view (POV), narrative perspective, limited third person.*

REFERENCES

1. *Bekhta, I. A. (2004). Dyskurs naratora v anhlomovnij prozi: [monohrafiia] [Discourse of the narrator in English prose: [monograph]]. Kyiv : Hramota [in Ukraine].*
2. *Skoryna, L. V. (2013). Analiz khudozhnoho tvorcu: naukovyi posibnyk dlja humanitarnykh sluzhzb (filolohiia, literaturna tvorchoist, zhurnalistyka).*

listyka) [Analysis of a work of art: a textbook for humanitarian services (philology, literary work, journalism)]. Ternopil : Bogdan [in Ukraine].

3. *Tkachuk, O. M.* (2002). *Naratolohichniy slovnyk* [Narratological dictionary]. Ternopil : Aston [in Ukraine].

4. *Bal M.* (1999). *Narratology. Introduction to the Theory of Narrative*. Toronto : University of Toronto Press.

5. *Booth W. C.* (1961). *The Theory of Fiction*. Chicago & London : The University of Chicago Press.

6. *Brooks P.* (1984). *Reading for the Plot: Design and Interaction in Narrative*. New York : A. A. Knopf.

7. *Card O.* (1988). *Characters and Viewpoint*. New York : Writer's Digest Books.

8. *Collins English Dictionary* (3rd ed.). (1991). London : CUP.

9. *Eco U.* (1979). *The Role of the Reader*. Bloomington: Indiana University Press.

10. *Fludernik M.* (2011). The Category of 'Person' in Fiction: You and We Narrative-Multiplicity and Indeterminacy of Reference. G. Olson and M. Fludernik (Ed.), (pp. 100–141). Berlin; New York : de Gruyter.

11. *Genette G.* (1988). *Narrative Discourse Revisited*. Oxford : Basil Blackwell.

12. *Jahn M.* (1997). Frames, Preferences, and the Reading of Third-Person Narratives: Towards a Cognitive Narratology (pp. 441–467). Durham : Duke University Press.

13. *James H.* (1972). *The Art of Fiction*. Lincoln : University of Nebraska Press.

14. *Lintvelt Ja.* (1981). *Essai de typologie narrative: Le point de vue*. Paris : Corti.

15. *Lubbock P.* (1965). *The Craft of Fiction*. London : Johnathan Cape.

16. *O'Connell M.* (2011). The Empathic Paradox. Third-Person Narration and John Banville's First-Person Narratives (pp. 427–447). Banville : Irish University Review.

17. *Richardson B.* (1994). I Etcetera: On the Poetics and Ideology of Multi-personed Narratives (pp. 312–328). Pennsylvania: Penn State University Press.

18. *Stanzel F. K.* (1984). *A Theory of Narrative*. Cambridge: CUP.

Дата надходження до редакції – 22.03.2021

Дата затвердження редакцією – 16.04.2021